

המצוות בפדשה

המצוות בפרשת השבוע - הלכה ואגדה

"ועשה פסח לה' בחודש השני בארבעה עשר יום" - פסח שני

גדרי המצוות וטעמיהם מהראשונים

ספר החינוך

מצוה ש"פ - מצות פסח שני בארבעה עשר באייר

ואם תשאל בני, ולמה לא ישו שניהם בכל דבר, שהרי בפירוש נאמר כאן בפסח שני ככל חקת הפסח יעשו אתו, דע כי כבר עוררו אותנו חכמים זכרונם לברכה בזה וביארו בפרק מי שהיה טמא [שם] שבמצוות שבגופו של פסח הכתוב מדבר, כגון לאוכלו על מצות ומרורים, ושלא להשאיר ממנו, ושלא לשבור בו עצם כמו שפירשנו. ולמדנו לומר כן מאשר פירש הכתוב כאן בפסח שני קצת מדיניו, ואילו היה שוה לגמרי עם הראשון יאמר ככל חקת הפסח וגו' ודיו. וכן אמרו שם מה עצם מיוחד שבגופו אף כל וכו'.

וכן מענין המצוה מה שאמרו גם כן [שם צ"ג ע"א] שהטמא שנדחה לפסח שני הוא מי שנטמא בטומאה חמורה המעכבתו מלאכול הפסח, כגון זבים וזבות נדות ויולדות ובוועלי נדות. וכן טמא מת שנטמא בטומאה מן המת שהנזיר מגלח עליה וכמו שפירשנו בסדר נשא [מצוה שע"ו]. אבל אם היה טמא בשאר טומאות מן המת שאין הנזיר מגלח עליה, וכן אם נגע בנבלה ובשרץ וכיוצא בהן, ואפילו ביום י"ד, הרי זה טובל ושוחטין עליו אחר טבילה, ולערב כשיעריב שמשו אוכל פסחו. וכן מענין המצוה מה שאמרו זכרונם לברכה שם בפרק מי שהיה טמא [צ"ג ע"ב] על דרך ההלכה המקיימת, שדרך רחוקה תקרא כל שהוא רחוק מחומות ירושלים חמשה עשר מילין, אבל פחות מכן אין נקרא דרך רחוקה. ויתר פרטיה במסכת פסחים [פרק מי שהיה טמא].

ונוהגת מצוה זו בזמן הבית, בזכרים בתורת חיוב ובנקבות בתורת רשות, שכן הורונו זכרונם לברכה [שם צ"א ע"ב] שנשים שנדחו לפסח שני מפני טומאה או מפני אחד מהדברים שזכרנו, שעשית הפסח שני להם רשות, רצו שוחטין רצו אין שוחטין, ומן הטעם הזה אין שוחטין עליהן בפני עצמן בשבת. והאיש העובר על זה והזיד וביטל עשה זה ולא הקריב פסח שני כשנאנס ולא יכול להקריב פסח ראשון חייב כרת, זהו דעת רבי במשנה, אבל רבי נתן ורבי חנינא ורבי עקיבא פוטרין אותו מן הכרת מכיון שלא הזיד בראשון. ואין צריך לומר שאם הזיד וביטל הראשון, וביטל גם השני בין בזדון בין בשגגה, שחייב כרת לדברי הכל מכיון שהזיד ולא הקריב קרבן ה' במועדו. וזאת היא אחת משתי מצוות עשה שבתורה שמתחייבין עליה כרת, כמו שאמרנו בסדר בא אל פרעה [מצוה ה'].

גדר המצוה - שיעשה פסח שני בארבעה עשר באייר כל מי שלא יכול לעשות פסח ראשון בארבעה עשר בניסן, כגון מחמת טומאה או שהיה בדרך רחוקה, שנאמר [במדבר ט', י"א] בחדש השני בארבעה עשר יום בין הערבים יעשו אותו. ועוד הורונו חכמים זכרונם לברכה [פסחים צ"ג ע"א] דלאו דוקא טומאה וריחוק הדרך לבד, אלא כל ששגג או נאנס או אפילו הזיד ולא הקריב בראשון מקריב בשני.

משרשי המצוה, לפי שמצות הפסח הוא אות חזק וברור לכל רואי השמש בחידוש העולם, כי אז בעת ההיא עשה עמנו האל ברוך הוא נסים ונפלאות גדולות ושינה טבע העולם לעיני עמים רבים, וראו כל עמי הארץ כי השגחתו ויכלתו בתחתונים, ואז בעת ההיא האמינו הכל, ויאמינו כל הבאים אחריהם לעולם באמת, שהוא ברוך הוא ברא העולם יש מאין בעת שרצה, והוא העת הידוע, ואף על פי שבריאת היש מן האין הוא דבר נמנע מדרך הטבע, כי כמו כן נמנע לבקוע מצולות ים עד עבור בתוכו עם כבד ביבשה וישבו למקומן, ולהחיות עם גדול ורב ארבעים שנה מלחם היורד מן השמים יום יום, ויתר האותות והמופתים שעשה לנו בעת ההיא שכולן נתחדשו בהפך הטבעים. וענין חידוש העולם הוא העמוד החזק באמונתנו ובתורתנו, כי למאמיני הקדמות אין תורה וחלק לעולם הבא עם ישראל. ידוע הדבר, אין להאריך במפורסם. על כן היה מרצונו ברוך הוא לזכות במצוה זו הנכבדת כל איש מישראל ואל יעכבהו אונס וריחוק מקום מעשותה, כי אם יקרהו עון שנאנס בחדש הראשון ולא זכה בה עם הקודמין יעשה אותה בחדש השני. ולפי שהוא יסוד גדול בדת, הגיע החיוב גם כן אף על הגר שנתגייר בין פסח ראשון לשני, וכן קטן שהגדיל בין שני הפסחים, שחייבין לעשות פסח שני.

מדיני המצוה מה שאמרו זכרונם לברכה בפסחים פרק מי שהיה טמא [צ"ה ע"א] מה בין ראשון לשני, הראשון חמץ אסור בכל יראה ובכל ימצא, והשני חמץ ומצה עמו בבית, והשני אינו נוהג אלא יום אחד ואין שם יום טוב ואיסור מלאכה, והראשון טעון הלל באכילתו והשני אין טעון הלל באכילתו, וזה טעונו הלל בעשיתו. ושניהם נאכלין צלי על מצות ומרורים, שבפירוש נאמר בכתוב כן. ושניהם דוחין את השבת, ובשניהם אין מותרין ולא שוברין עצם, שבפירוש הזהיר הכתוב גם בזה בלא תותירו ועצם לא ישברו בו.

נידונים הלכתיים מהאחרונים ועוד

אינו חייב כרת, משא"כ בשאר אונסין].

ובפסחים צ"ג - נחלקו תנאים בשיעור דרך רחוקה - "איזו היא דרך רחוקה מן המודיעים ולחוץ, וכמדתה לכל רוח, דברי רבי עקיבא. רבי אליעזר אומר: מאיסקופת העזרה ולחוץ. אמר ליה רבי יוסי: לפיכך נקוד על ה', לומר לא מפני שרחוק ודאי, אלא מאיסקופת העזרה ולחוץ".
ובביאור השיעור לפי ר' עקיבא - "אמר עולא: מן המודיעים לירושלים חמשה עשר מילין הוא וכו'. גופא, אמר עולא: איזה הוא דרך רחוקה

דרך רחוקה - עיקרו מחמת אונס או גזירת הכתוב

מבואר בפסוק במדבר ט' שמי שהיה בדרך רחוקה ולא עשה את הפסח הראשון אינו חייב כרת - "והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה וחדל לעשות הפסח ונכרתה הנפש ההיא מעמיה".

[ואף שבאונס גמור אין צריך פסוק לפטרו מכרת, ב'דרך רחוקה' מצאנו לפעמים שפטור אף כשאינו אנוס וכפי שיתבאר להלן. עוד נפק"מ בין אונס ל'דרך רחוקה' מבואר ברמב"ם ש'ב'דרך רחוקה' אף אם הזיד בשני

כל שאין יכול ליכנס בשעת שחיטה. ורב יהודה אמר: כל שאין יכול ליכנס בשעת אכילה".

וברש"י לעיל כתב בביאור דברי עולא- שאינו יכול להכנס עד סוף זמן השחיטה- "חמשה עשר מילין - מדקרי ליה תנא דידן דרך רחוקה לגבי פסח, וסבירא ליה לעולא דרך רחוקה כל שאינו יכול ליכנס בשעת שחיטה - כל שעת שחיטה מהלך ואינו מגיע, ושעת שחיטה מחצות היום ואילך". וכן משמע בתוס' שם. [אמנם הרמב"ם חולק על זה ויובא להלן].

ובפשטות נראה ביאור מחלוקתם- שלדעת ר' עקיבא שהשיעור נקבע מחמת שאינו יכול ליכנס- ענין 'דרך רחוקה' הוא מענין אונס, כלומר- שהיה רחוק ולא היה יכול להקריב ולכן נפטר מן הכרת.

ואילו בדעת ר' אליעזר ור' יוסי שאפילו מאיסקופת עזרה ולחוץ הוי 'דרך רחוקה' אמרו שם צ"ד- **"ואף על גב דמצי עייל, ולא אמרינן ליה קום עייל"**. ומזה נראה שהוא פטור גמור אף בלא אונס כלל, ואין זה אלא גזירת הכתוב.

אלא שמצאנו שם בדעת ר' עקיבא דין שלכאורה סותר לזה ומשמע שאין זה תלוי במצב של אונס- "תנו רבנן: היה עומד חוץ למודיעים ויכול ליכנס בסוסים ובפרדים, יכול יהא חייב תלמוד לומר ובדרך לא היה, והלה היה בדרך".

ומשמע שאף לדעת ר"ע אין הפטור נובע מחמת שהוא 'אונס' על ידי הדרך הרחוקה, אלא כל שהוא במקום הרחוק מט"ו מילין הרי הוא בכלל הפטור.

ויתכן לומר שאמנם עיקר הטעם שפטרה אותו התורה נובע ממצב האונס שלו [שהרי מטעם זה קבעו השיעור שאינו יכול להכנס בשעת שחיטה או אכילה] מכל מקום גדרה זאת התורה בגדר גמור של 'דרך רחוקה' ולא חילקה, ואם הוא בכלל גדר זה הרי הוא פטור אפילו אם אינו אונס.

ומצאנו כמה דוגמאות לזה בראשונים שאף כשיש טעם ברור [שעל פיו נקבע גדר או שיעור המצווה או האיסור] מכל מקום פעמים שקבעה התורה גדרים מוחלטים, שאינם תלויים בטעם [וכעין 'לא פלוג'], ויתבאר להלן.

דוגמאות ליסוד זה- 'לא פלוג' בציווי התורה

בזבחים ז' אמרו שעולה דורון הוא ולכן מקדימים את החטאת שהוא פרקליט- "תניא נמי הכי, א"ר שמעון: חטאת למה באה למה באה לכפר, אלא למה באה לפני עולה, לפרקליט שנכנס, [ריצה פרקליט, נכנס] דורון אחריו.

והקשו על זה בתוספות שם- "ריצה פרקליט - אף על גב דאיכא עולת יולדת ומצורע ונזיר דלא מיייתי קרבן אלא לאישתרוי בקדשים כדאמר בפרק בתרא דכריתות (דף כו.) ואפילו הם חטאתם קודמת לעולה דלא חלקה תורה".

ובשבת קל"ה- "תניא, רבן שמעון בן גמליאל אומר: כל ששהה שלשים יום באדם - אינו נפל, שנאמר ופדויו מבן חדש תפדה. שמנת ימים בבהמה אינו נפל, שנאמר ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן וגו'. הא לא שהה ספיקא הוי". **ומבואר בזה שהטעם** בציווי התורה שלא לפדות פחות מבן ל' באדם ובן ח' בבהמה, הוא משום ספק נפל.

ומכל מקום מוכח מכמה מקומות שאפילו ביכלו לו חדשיו [שיודעים שנגמרו חדשי ההריון, ואינו בן ח' חודשים] שודאי אינו נפל, מכל מקום אין אפשרות לפדותו קודם הזמן הזה [עיי' בכורות מ"ט שאם פדה קודם ל' וכשעבר ל' נתאכלו המעות, אינו פדוי, אע"ג שלבסוף נתברר שהיה ראוי לחיות].

וכתב על זה ברמב"ן בשבת שם - "ואי קשיא היכי נקיט ליה קרא דופדויו, יש לומר דהכי קאמר התורה לא נתנה דברים לשיעורין ולפי שיש שצריכין לשהות עד ל' יום כגון ודאי בן ח' וספק בן ח' נתנה שיעור לכל שלשים יום".

לדעת הרמב"ם גדר מחלוקתם הוא להיפך

נתבאר לעיל בביאור מחלוקת התנאים, שלדעת ר"ע יסוד הפטור נובע מחמת 'אונס', ולדעת ר"א ור"י הוא גזירת הכתוב, ואינו קשור לאונס כלל. אמנם יש להביא מדברי הרמב"ם בשתי מקומות שנראה מדבריו להיפך.

הרמב"ם בהלכות קרבן פסח ה' פסק כר' עקיבא וכשיעורו של עולא שאינו יכול ליכנס בשעת שחיטה' וביאר הכוונה בשיעור זה שאינו יכול להגיע בתחילת זמן השחיטה- "מי שהיה בינו ובין ירושלים יום ארבעה עשר עם עליית השמש חמשה עשר מיל או יתר הרי זה דרך רחוקה, היה בינו ובינה פחות מזה אינו בדרך רחוקה מפני שהוא יכול להגיע לירושלים אחר חצות כשיהלך ברגליו בנחת".

ומשמע מזה שלדעת ר"ע אין שיעור זה מטעם 'אונס', שהרי כל שיכול להגיע קודם סוף זמן השחיטה עדיין יכול לשחוט, ומכל מקום פטרה אותו התורה [ומה שתלו השיעור באינו יכול ליכנס בשעת שחיטה, הכוונה היא, שתחילת זמן השחיטה, זהו זמן חלות החיוב וממילא זהו הרגע הקובע אם יחול עליו פטור זה או לא].

ומאידך- בדעת ר' אליעזר ור' יוסי נראה מדבריו בפירוש המשניות, שמדובר במי שאינו יכול להגיע עד סוף זמן השחיטה ואם כן נראה שהוא מטעם 'אונס'- 'ור' אליעזר אומר אפילו היה בתוך ירושלים וחלה או שנתקלקל הלוחו ואינו יכול להכנס לעזרה בזמן ההקרבה אלא יהיה סוף הזמן עם הגיעו לאסקופת העזרה הרי דינו כדין מי שהיה בדרך רחוקה".

ונראה שמפרש בגדר 'דרך רחוקה' [לדעת ר' אליעזר] שהוא 'כל מרחק שאין אדם זה יכול להגיע ברגליו' והיינו שחולק על ר' עקיבא שקבע שיעור מוחלט לכולם, וסובר, שהמרחק נקבע לכל אדם באופן אישי כפי יכלתו אם הדרך רחוקה מדי בשביל כח גופו.

ובאחרונים הקשו על דבריו שאף שבירושלמי אמרו כן אך בגמרא שלנו בדף צ"ד משמע לא כן, שאמרו בדעת ר"א- **"ואף על גב דמצי עייל, ולא אמרינן ליה קום עייל"**.

ולפי מה שביארנו יתכן ליישב ולבאר כוונת הגמרא שאמרה 'ואע"ג דמצי עייל, ולא אמרינן ליה קום עייל', שהכוונה שיכול להגיע בסוסים ופרדים, וממילא אינו אונס [ומכל מקום עדיין יש לפרש בגדרו משום 'אונס' אלא שלא חילקה התורה וכמו שביארנו לעיל בדעת ר"ע לשיטת רש"י].

עוד יש ליישב שיטת הרמב"ם- שאמנם בהו"א סברה הגמרא כן [שאין גדר הפטור משום 'אונס'] אך לתירוצו של אביי שם נראה שנשתנה גדר הפטור ממה שסברו בתחילה, ומעתה הוא מטעם 'אונס'. [אלא שלתירוצו של רבא לכאורה נשאר הגדר כמו שסברו בתחילה], ויתבאר להלן.

בגדר הפטור לדעת ר' אליעזר ור' יוסי

בפסחים צ"ד הקשו בדעת ר' אליעזר- במה שונה 'דרך רחוקה'- שאע"ג שיכול להכנס אינו מחוייב, מ'ערל'- שאמר ר' אליעזר בברייתא "יהודי ערל שלא מל ענוש כרת".

והנה קושיית הגמרא צריכה ביאור, שהרי ב'דרך רחוקה' ילפינן מפסוקים 'פטור' שפטרה אותו התורה מכרת, ומה שייך להקשות מ'ערל' שבו לא נאמר פטור זה.

ונראה לומר, שהגמרא הבינה עתה בפשטות דברי ר"א שפטור מכרת אף בלא אונס, ומתוך זה הבינה הגמרא שאין זה 'פטור' [ששייך יותר אם מיירי באונס דווקא] אלא 'מניעה'- שאסרה עליו התורה להקריב הקרבן במצב כזה [כשהוא בדרך רחוקה], ומה שנפטר מכרת אינו אלא תוצאה הנגרמת מחמת המניעה, שמעתה אינו 'בר חיובא'.

וזהו שמקשה מ'ערל', שאף שיש לו 'מניעה' אין זה מפקיע את חיובו, ועדיין חייב כרת אם לא הסיר מניעתו. [ונמצא שלא הקשו על הפסוקים, אלא הקשו על גדרו ופירושו של ר"א בגדר 'דרך רחוקה' שהוא ענין 'מניעה', ופטור הכרת רק נגרר ממנה, שבערל חזינן שאין אומרים 'גרידה' זו].

[**וכעין זה מצאנו בדף ס"ט** שסברו לומר ש'מניעה' גורמת להפקעת החיוב- "הני מילי - היכא דגברא גופיה חזי, ורמי חיובא עליה. אבל הכא, דגברא גופיה לא חזי - לא רמי חיובא עליה". ועל זה הקשה שם אביי מערל שרואים להיפך- איתבייה אביי: ערל שלא מל - ענוש כרת, דברי רבי אליעזר. והא הכא, דגברא גופיה לא חזי וקתני ענוש כרת, אלמא: רמי חיובא עליה].

ואביי שם מתרץ הקושיא "דרך רחוקה לטהור ואין דרך רחוקה לטמא". ונראה ביאור תירוצו- שלעולם הפטור מכרת שנאמר ב'דרך רחוקה', הוא 'פטור עצמי' ואינו רק 'מניעה' [כמו שסברו בתחילה], וממילא אין

זה שייך לערל כלל, שלא נאמר בו 'פטור' זה.

ויתכן ליישב בזה דעת הרמב"ם הנ"ל - שסובר שלא חלק אביי על ההנחה הפשוטה של הגמרא, שכל שפטור אף בלי אונס, אין זה ענין 'פטור' לא מניעה, אלא שאביי חולק בביאור דברי ר"א, ונוקט שלא פטר אלא היכא שיש לו אונס.

[אמנם רבא שם תירץ שהיא מחלוקת תנאים בדעת ר"א - וביאר רש"י - שהתנא שמחייב כרת בערל שלא מל, אינו יכול לומר שיש פטור ב'דרך' רחוקה' אף מאיסקופת העזרה ולחוץ, ולדעתו אין הפטור אלא מן המודיעין ולחוץ כדעת ר"ע.

ונראה מזה שלפי התנא דמשנתנו בשם ר"א שפוטר אף מאיסקופת העזרה ולחוץ - אנו נשארים בגדר הקודם שהוא ענין 'מניעה', והפטור כרת רק נגרר מזה, על ידי שמעתה אינו 'בר חיובא', ולדעתו אף ב'ערל' שלא מל ג"כ אינו חייב כרת, מפני שמחמת מניעתו אינו 'בר חיובא'.

דרך רחוקה - פטור או הפקעת החיוב

נחלקו אמוראים בדף צ"ב - בגדר פטור 'דרך רחוקה' האם הוא הפקעה גמורה שכבר אינו 'בר חיובא' ואם ישחטו עליו לא יצא, או שאינו אלא פטור מעונש ואם ישחטו עליו יצא ידי חובתו - "איתמר היה בדרך רחוקה, ושחטו וזרקו עליו. רב נחמן אמר הורצה, רב ששת אמר: לא הורצה. רב נחמן אמר הורצה - מיחס הוא דחס רחמנא עליו, ואי עביד - תבא עליו ברכה. ורב ששת אמר: לא הורצה, מידחא דחייא רחמנא כטמא". אלא שלא נתבאר לפי איזה תנאים נחלקו.

ומצאנו שם בהמשך הסוגיא שרב ששת הוכיח את דבריו מדברי ר' עקיבא - "אמר רב ששת: מנא אמינא לה - דתניא: רבי עקיבא אומר: נאמר טמא ונאמר בדרך רחוקה מה טמא שספק בידו לעשות ואינו עושה - אף דרך רחוקה נמי שספק בידו לעשות ואינו עושה. ורב נחמן אמר לך: רבי עקיבא לטעמיה, דקסבר: אין שוחטין וזורקין על טמא שרץ. ואנא סבירא ליה כמאן דאמר שוחטין וזורקין על טמא שרץ".

ומזה שהוכיח רב ששת משיטתו של ר' עקיבא, [ואף רב נחמן לא דחה הראיה מכל וכל, לומר שלא דיבר כלל לדעת ר' עקיבא], משמע שדיברו לכל הפחות גם בדעת ר"ע.

והנה לדעת הרמב"ם [בדעת ר"ע] שהוא גזירת הכתוב, שייך להבין יותר דעת רב ששת שהתורה דחתה אותו כטמא.

אמנם לדעת רש"י ותוס' [בדעת ר"ע] שייסוד הפטור הוא מטעם 'אונס', קשה קצת להבין סברת רב ששת, דהיכן מצאנו ש'אונס' הופך את האדם ל'אינו בר חיובא'.

וצריך לומר שרב ששת הביא שם מקורו מדברי ר"ע - שהוקש 'דרך רחוקה' לטמא, וסבר שהיא גזירת הכתוב להשוותו לטמא לגמרי [אף שמסברא לא היינו אומרים כן].

מי שהוא רחוק האם מחייב לקרב את עצמו

כתב רש"י בפסחים ס"ט לגבי ערל גדול שלא מל בערב הפסח שהוא ענוש כרת - "בשביל שהיה ראוי לתקן משש שעות מזמן דשחיטת הפסח ולמעלה ולא ניתקן, ולא דמי לטמא ושהיה בדרך רחוקה שאין יכולין לתקן באותן שש שעות, ומיקמי הכי לא רמיא חיובא עליהו, אלמא, אף על גב דלא חזיא - רמיא מצוה עליה היכא דאפשר למיתקן, והזאה נמי תדחה שבת, דהא מצוה רמיא עליה ליתקן לכך".

ויוצא מדבריו שאדם שנמצא בדרך רחוקה אינו מחייב לקרב את עצמו כדי להתחייב.

וכן משמע מהמעשה בפסחים ע" - "תניא, יהודה בן דורתאי פירש הוא ודורתאי בנו והלך וישב לו בדרום. אמר: אם יבוא אליהו ויאמר להם לישראל: מפני מה לא חגגתם חגיגה בשבת, מה הן אומרים לו, תמהני על שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון שהן חכמים גדולים ודרשנין גדולים, ולא אמרו להן לישראל: חגיגה דוחה את השבת".

וברש"י שם - "וישב לו בדרום - רחוק מירושלים, שלא לעלות לרגל ויתחייב בפסח ובחגיגה, דקסבר: חגיגה חובה ואפילו במרובה".

ובתוספות בפסחים ג' - "ורבי יהודה בן בתירא שלא עלה לרגל י"ל שלא היה לו קרקע או זקן היה שאינו יכול להלך ברגליו דפטור מפסח כמו מראיה". **ובמשנה למלך** הלכות קרבן פסח א' הקשה דהיכן מצינו פטור מפסח למי שהוא זקן.

ותירץ בצ"ח שם שבפסח אין הפטור משום שהיה זקן אלא משום שהיה בריחוק מקום ופטורו הוא משום 'דרך רחוקה'. **ומשמע מזה שאינו מחייב לקרב את עצמו.**

אלא שנראה שאין להוכיח מזה לכל מצוות עשה [שמי שאינו מכין קודם זמן החיוב שלא יהיה נחשב כ'מבטל עשה' - וכגון, מי שנמנע מלהכין לעצמו לולב וסוכה קודם זמן החיוב, דשאני הכא שלרב ששת אינו כלל 'בר חיובא' [ואין זה רק פטור אונס] ודומה למצוות ציצית, שמי שאין לו ארבע כנפות אינו חייב בציצית, ואדם שאינו דואג לעצמו לארבע כנפות אינו מבטל עשה [אף שמענישים אותו בעידנא דריחחא, על שלא חייב המצוות].

ואף לרב נחמן שסובר שאין זה אלא פטור מכרת משום דחס רחמנא עליה, הרי נתבאר שאף ביכול להכנס בסוסים ופרדים שאינו אנוסף פטרה אותו התורה. ולפי זה יש לומר, שבשאר מצוות - מי שאינו מכין את עצמו לקיים מצווה, אין לו פטור אונס, ושאני הכא שפטרה אותו התורה אף אם אינו אנוס.

אלא שמדברי רש"י הנ"ל בדף ס"ט שהשווה 'דרך רחוקה' ל'טמא', ובשניהם כתב שאין כאן עונש, נראה שלא חילק בזה.

מחשבה ומוסר

מאמר מתוך הספר 'שיעורי דעת' למהרי"ל בלוח ראש ישיבת טלז

והתעוררות מאשר ע"י טעימת מרור הסבה וכדומה, והרשע אמנם שואל שאלה זו 'מה העבודה הזאת לכם'.

אבל באמת לו נעשה הסדור באופן כזה אף שבודאי היו באים מהמשתה או מהמחזה בהתפעלות והתרגשות אך השרצים היו חוטפים את הכל. הבא מן המשתה היה זוכר את כל אשר ראה ואף מתענין בזה ומתפעל בהתפעלות מרובה אבל הגרעין הנכון הרושם הנפשי הפנימי היה נטבע ונאבד בתוך המון הדברים החצוניים המענינים את האדם את כחותיו הפשוטים והשפלים ומסבכים את רעיונו ורגשו אליהם.

ודוקא בסדר פסח זה במצה ומרור הסבה וארבע כוסות ויתר המצוות והדינים שהורו לו חכמינו ז"ל לזכור על ידיהם ענין יציאת מצרים שאינם מביאים את האדם לידי התפעלות מרובה מוצא לו הגרעין הנכוון את מקומו ומעורר את נפש האדם ופועל עליו מה שסדר של פסח צריך לפעול.

נשמת התורה

כמו כן עוררתי זה כבר בענין סדר ליל פסח שנתקן כלו על כל משפטי וחקתי לזכרון להזכיר ולעורר בנו ענין יציאת מצרים, אוכלים בהסבה זכר לחרות, מרור בלי הסבה - זכר לוימררו את חייהם מצה - זכר ללחם עני, וכן זרוע ושאר דברים הנוהגים בלילה הוא סימנים קלים בלתי אפקטיים כלל וכל זה נשנה חוזר ונשנה בכל שנה ושנה. הלא לפי דמיונו לכאורה הי' יותר מועיל ויותר מעורר אלו עשו בכל עיר ועיר משתה גדול לכל העם בשירים ונאומים לכבוד היום עוד יותר מעורר היה אלו ערכו גם מחזה לתאר את כל ענין יציאת מצרים ובימינו הי' אפשר גם להשתמש באמצאות הטכניק החדישות שהיה אפשר על ידם לפאר ולהדר את מחזה הנשף ההיסטורי של יציאת מצרים ולצייר בדיוק את אופני השעבוד שנשתעבדו אבותינו בחומר ובלבנים כמדומה שבזה היו זוכרים ביותר את כל ענין יציאת מצרים ויותר היו באים לידי התפעלות

השגחה ובטחון

וזהו שאמר הכתוב - "זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה" כי אז הראו בטחונם בה' מיציאתם ממצרים עד בואם לארץ נושבת, והוא כי ראשית מצוות אכילת הפסח היה שיהיה 'בחפזון' 'מתניכם חגורים נעליכם ברגליכם'.

ומוכן שלא רק על החיצוניות נצטוו, שיתראו עצמם כחופזים, כי זה לא יקרא חפזון כיון שאין שם מציאות החפזון, כי החפזון יתכן רק על אמון הלב וסמיכת הדעת שבודאי יגאלו הלילה, ובעל כרחך שהרגישו כך, אלא שלא ראו עוד שום סימן גאולה, ואדרבה ראו איך שכל המכות לא פעלו כלום על פרעה, שעוד הוסיף בעז נפש לאמר 'לא תוסיפו לראות פני', אשר נאבדה התקוה שהיה להם עד הנה לפעול ממנו, ועכשיו כיון שנתרחקו מחצר המלך רחוק הדבר שיצמיח להם ישועה בקרוב, ומכל מקום קיינו מצוות 'בחפזון' שתלוי בפנימיות הלב, וזה מופת חותך על בטחונם החזק שבודאי יגאלו.

ואף שהיה להם בטחונם בעיקר הגאולה, מכל מקום היה להם לדאוג עבור הפרנסה, ומצינו שלא דאגו כלום, 'גם צידה לא עשו להם', והיה להם בטחון חזק בה' שיכלכלם במדבר כמו שכלכלם בישוב עד הנה.

וכשהגיעו אל הים שמעו הציווי 'דבר אל בני ישראל ויסעו', היה להם בטחון חזק בה' עד שכל אחד קפץ תחלה לים, כמבואר במדרש רבה על פסוק 'שם בנימין רודם שרי יהודה רגמתם' ששבט יהודה רגם באבנים את שבט בנימין על שהתחילו לקפוץ ביים בראשונה, ולכן לפי שעמדו בבטחונם כן היה מדה כנגד מדה ההשגחה עמהם, ומזה גופא נעשה הים לחרבה כי 'ה' צילך', וכן ירידת המן עד שנשאר לדורות צנצנת המן שיכול כל אחד לעמוד על קיום התורה והשלימות והרבה שלוחים למקום לפרנסו.

אמנם הדרך לעמוד על דרכי ההשגחה הוא ההתבוננות על כל דבר ועל כל ענין ומאורע להרגיש בהם השגחה פרטית, ויבין לבבו כי בכל דבר שבא לו בגדר נסיון הוא הדרכה וחינוך לנפשו כמו שאמר הכתוב 'אני ה' אלוקיך מלמדך להועיל מדריךך בדרך תלך', היינו שמלבד שאני ה' מלמדך להועיל ומוריך את דרך הישר איך תמצאנה, אלא עוד יותר מזה אשר אני 'מדריךך בדרך תלך' ממש כמו האב את בנו בעת קטנותו או שהולך באפילה, לא לבד שמראה לו הדרך אלא מדריכו בידו ממש, כן ממש כל הנהגת ה' עליו (עיין אבן עזרא בפ' תשא ותמצא דבר נפלא בהדרכת ה' את האדם).

רק החסרון שהאדם היה בלי דעת לכן לא הרגיש בדבר, ואם יתרגל האדם להרגיש כל מעשיו ומאורעותיו והרפתקאותיו וכל התהפכות ענייניו, ע"י השגחה פרטית, זאת תביא לאדם שלימות הבטחון, כמו שאמר הכתוב 'ברוך הגבר אשר יבטח בה', היינו מתוך הרגשת הבטחון, אז 'והיה ה' מבטחו' ישיג שלימות הבטחון.

ועוד יותר אמרו בשם הר' הגאון הצדיק ר' שמחה זיסל זצלה"ה מקעלם, הביאור על 'והיה ה' מבטחו', ע"י שישתדל האדם בהרגשת מעשיו בבטחון אז יש לו הבטחה ג"כ מאת ה' שישגי קנין בבטחון, וזהו שאמר הכתוב 'והיה ה' מבטחו' בתור ודאי שיהיה כך.

וזה הדרך היותר נקל לאדם לקרב הבטחון אל לבו ע"י שישגיח על הרגשתו ולחדור בתוך כל מארעותיו ומקריו, כמו שאמר הכתוב 'זכרת את כל הדרך', ואמר החכם - קנין הבטחון על ידי ריבוי המחשבה, וכל מה שהדבר יותר פנימי צריכה ההתחלה להיות מפנימיות, כמבואר במס"י פרק ענווה, מתחילה צריך האדם להיות עניו במחשבה, ואח"כ עניו במעשה, ורק על זה הדרך יתרגל במיעוט ההשתדלות הגשמית ובמנוחת הנפש עד שיבא לבטחון אמיתי. ה' יזכנו לבוא לידי בטחון אמיתי כמאמר הכתוב 'בטח בה' ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה'.

הערות בדף היומי

בבא קמא ח' - י"ד

שקבעה התורה, ומטעם זה אם ישמור כראוי ותזיק באונס יהיה פטור. וכן משמע מהמשך הסוגיא שהעמידו הסיפא של הברייתא - "הכי קאמר: אם קבל עליו שמירת נזקיו - חייב, נפרצה בלילה או שפרצוה לסטים, ויצתה והזיקה - פטור".

דף י"ג

"והכא במאי עסקינן - "שקבל עליו שמירת גופו ולא קבל עליו שמירת נזקיו".

נראה שאף שמשמע כאן שבסתמא אמרינן שקיבל השואל עליו אחריות אף על נזקים שהבהמה מזיקה, מכל מקום אין זה מעיקר גדר שואל

נתרם לעילוי נשמת סבי וסבתי,

ר' משה מרדכי בן ר' יוסף ז"ל, ומרת בלה בת ר' שלמה ע"ה.